

Chefsjustitieombudsmannen
Claes Eklundh

En åklagares beslut om personell husrannsakan för eftersökande av en för mord misstänkt person, trots att något annat tvångsmedelsbeslut inte dessförinnan hade fattats beträffande den eftersökte

Bakgrund

Med anledning av uppgifter i dagspressen om en personell husrannsakan beslutade *chefsJO Eklundh* att ta upp förhållandena till utredning.

Utredningsåtgärder

Inledande åtgärder

Vissa handlingar i ett ärende hos Polismyndigheten i Västernorrlands län och i ett ärende hos Åklagarkammarens i Sundsvall granskades. Vidare inhämtades muntliga upplysningar från kriminalkommissarien AA och biträdande länspolismästaren BB vid polismyndigheten. Härvid framkom följande.

På eftermiddagen den 23 december 1999 sköts en man till döds i Sundsvall. Kort efter händelsen hördes ett vittne till denna som kunde lämna en beskrivning av gärningsmannens utseende. Polisen kunde inte fastställa gärningsmannens identitet, men man visste att det rörde sig om en man från Estland. På kvällen den 26 december 1999 blev poliskommissarien CC uppringd i sin bostad av en person som önskade vara anonym men som var känd av honom. Denna person hade av en honom närstående kvinna, som umgås i kriminella kretsar, fått veta att gärningsmannen – ”esten” – uppehöll sig i en namngiven persons lägenhet på en viss adress i Timrå. Lägenhetsinnehavaren var känd av polisen och tillhörde den ”undre världen” i Sundsvall med omnejd. I mordutredningen hade det tidigare lämnats uppgifter om att ”esten” två timmar före mordet hade synts i Timrå centrum tillsammans med en annan person. BB föredrog ärendet för chefsåklagaren DD, som beslutade om en personell husrannsakan för eftersökande av ”gärningsman” i den utpekade lägenheten. Beslutet verkställdes den 27 december 1999 någon gång mellan kl. 03.00 och 04.00. Enligt protokollet över husrannsakingen var den eftersökte personens namn okänt när insatsen gjordes. Vid husrannsakingen påträffades endast lägenhetsinnehavaren. Den 28 december 1999 anhölls EE i sin frånvaro för mordet.

Med anledning av vad som hade kommit fram beslutade *chefsJO Eklundh* den 23 februari 2000 att inleda en förundersökning om tjänstefel.

Förundersökningen

Förhör hölls med FF, AA, poliskommissarien GG och BB.

Under förhören lämnades uppgifter som föranledde *chefsJO Eklundh* att den 6 juni 2000 besluta att DD skulle delges misstanke om tjänstefel enligt följande gärningsbeskrivning.

I Polismyndighetens i Västernorrlands län ärende - - - angående mord kom den 26 december 1999 ett tips in till förundersökningsledaren – en poliskommissarie – att gärningsmannen uppehöll sig i en annan persons bostadslägenhet på en viss adress i Timrå. Uppgiftslämnaren uppgav att han hade fått uppgiften från en närstående. Biträdande länspolismästaren BB underrättades om tipset, varefter denne föredrog ärendet för chefsåklagaren DD. Efter föredragningen beslutade DD den 26 december 1999 om personell husrannsakan i den ovannämnda bostadslägenheten för eftersökande av ”gärningsman”. Husrannsakan genomfördes den 27 december 1999 någon gång under tiden kl. 03.00 – 04.00.

DD beslutade om en personell husrannsakan trots att inte något beslut om frihetsberövande eller annat tvångsmedelsbeslut beträffande den sökta förelåg, och trots att de föreliggande omständigheterna inte var sådana att det fanns synnerlig anledning anta att den sökta uppehöll sig i den aktuella bostadslägenheten. Lagliga förutsättningar för beslutet förelåg alltså inte. DD har därför vid myndighetsutövningen uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosatt vad som gäller för uppgiften.

DD vitsordade de faktiska omständigheterna i gärningsbeskrivningen men bestred ansvar för brott. Som grund för bestridandet uppgav han att han tolkade lagtexten så att ett beslut om personell husrannsakan kunde fattas för ett framtida beslut om gripande, anhållande eller hämtning till förhör. Enligt hans uppfattning kan man inte anhålla en person som inte finns tillgänglig och som inte är identifierad. Vidare gjorde han gällande att det fanns synnerlig anledning att anta att ”esten” fanns i lägenheten.

ChefsJO Eklundh lade den 21 juni 2000 ned förundersökningen, eftersom det inte längre fanns anledning anta att DD hade gjort sig skyldig till tjänstefel vid sin befattning med ärendet.

Härefter inhämtades ytterligare upplysningar från BB.

Utredningens resultat

Av utredningen framgick i huvudsak följande.

Efter dödsskjutningen på eftermiddagen den 23 december 1999 i Sundsvall tillsattes en ledningsgrupp med bl.a. AA, FF, GG och BB. De hörda polismännen har uppgett att de var av den uppfattningen att det var CC som var förundersökningsledare. DD har berättat att kammaråklagaren HH vid 17.00-tiden informerades om vad som hade hänt och att hon var förundersökningsledare i varje fall från det att hon under natten mellan den 23 och 24 december anhöll två personer som misstänkta för delaktighet i mordet. Inledningsvis under brottsutredningen hördes en mängd personer, däribland ett vittne till själva

händelsen. DD övertog förundersökningsledarskapet under julaftonens förmiddag. Han deltog sedan aktivt i spaningsarbetet under hela julhelgen.

Den 26 december hade ledningsgruppen och DD en tämligen klar bild av den person som söktes för mordet. Man hade ett fullödigt signalement på mannen, av vilket det framgick bl.a. att denne hade en missfärgning på ena kinden. På kvällen tog CC emot ett samtal från en person som han kände men som ville vara anonym och som han ansåg vara tillförlitlig. Uppgiftslämnaren berättade att han hade fått uppgifter från en honom närstående person – en kvinna – att ”esten” då vistades och bodde i en lägenhet i Timrå tillsammans med en annan för polisen känd person, JJ. Kvinnan hade narkotikaproblem och hade ”polat” med JJ men var inte känd av polismännen i Sundsvall och inte heller av DD. CC informerade AA och BB om samtalet. Därefter åkte CC och GG till Timrå för att få tag i nycklar till fastigheten i fråga. BB åkte till polisstationen och föredrog ärendet på telefon för DD.

Under utredningen hade uppgifter lämnats om att ”esten” efter mordet hade setts tillsammans med en annan person i Timrå centrum samt att ”esten” skulle bo ungefär 100 meter från den platsen. Den lägenhet som var aktuell låg ca 100 meter från centrum. I samband med BB föredragning påmindes DD om detta. I utredningen hade vidare lämnats sådana uppgifter att man hade klara indikationer på att motivet till mordet hade med narkotikaaffärer att göra. Enligt DD visste man att den mördade hade en skuld till ”esten” om ca 800 000 kr. DD har uppgett att det var BB ”enträgna önskan” att ett beslut om personell husrannsakan skulle fattas samt att BB gång på gång betonade att den som hade ringt till CC var en mycket betrodd person. Det fanns inte några uppgifter som talade för att ”esten” skulle ha lämnat landet. DD lät sig därför övertygas om att det förelåg ”synnerlig anledning” att anta att gärningsmannen befann sig i lägenheten i fråga. DD hade emellertid inte klart för sig hur kvinnan hade fått uppgifterna om att ”esten” skulle befinna sig i lägenheten. ”Esten” var vid tillfället inte identifierad till namn, födelsetid eller bostadsadress.

Samtalet från BB väckte DD i bostaden där han hade tillgång endast till en gammal lagbok. Han tolkade lagtexten så att man kunde fatta ett beslut om personell husrannsakan för ett framtida beslut om bl.a. gripande. Enligt DD:s uppfattning krävdes det att man hade identiteten klarlagd, om man skulle anhålla någon i hans frånvaro. Eftersom det förelåg brister vad gällde gärningsmannens identitet, kunde han inte fatta något tvångsmedelsbeslut avseende denne. Han utgick från att han skulle bli uppringd om ”esten” påträffades för att då kunna ta ställning till den fortsatta handläggningen. Han reflekterade inte över att han på tvångsmedelsblanketten skrev ”gärningsman” i stället för ”esten”. ”Esten” var nämligen den enda gärningsman som var aktuell.

Vid husrannsakingen, som genomfördes den 27 december 1999 mellan kl. 03.00 och 04.00, påträffades inte den misstänkte ”esten”.

Sedan det hade klarlagts att ”esten” var identisk med EE, anhölls denne i sin frånvaro den 28 december 1999.

I ett beslut den 2 maj 2001 anförde *chefsJO Eklundh* följande.

Bedömning

Det kan inledningsvis konstateras att de berättelser som har lämnats under förhören i allt väsentligt överensstämmer med varandra såvitt gäller de uppgifter som har betydelse för den nu aktuella bedömningen.

Bestämmelserna om s.k. personell husrannsakan finns i 28 kap. 2 § rättegångsbalken (RB). Där sägs att för eftersökande av den som skall gripas, anhållas eller häktas, hämtas till förhör eller till inställelse vid rätten, delges stämning i brottmål eller underkastas kroppsvisitation eller kroppsbesiktning, får husrannsakan företas hos den eftersökte. En sådan åtgärd får också företas hos någon annan om det förekommer synnerlig anledning anta att den sökta uppehåller sig där. Ett sådant förordnande meddelas enligt huvudregeln av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten (28 kap. 4 § första stycket RB). Ett beslut om husrannsakan för eftersökande av någon som är häktad i sin frånvaro eller skall hämtas till inställelse vid rätten fattas emellertid av polismyndighet eller polisman enligt bestämmelser i polislagen (1984:387) (28 kap. 4 § tredje stycket RB).

Av utredningen framgår att förundersökningen leddes av åklagare efter det att HH någon gång den 23 eller den 24 december 1999 hade fattat beslut om anhållande av två personer som misstänkta för delaktighet i mordet. Under natten mellan den 26 och den 27 december beslutade DD sedan om en personell husrannsakan i en lägenhet i Timrå för eftersökande av ”gärningsman”. Han beslutade i detta skede däremot inte om frihetsberövande av den eftersökte.

Syftet med bestämmelsen om personell husrannsakan är enligt lagtexten bl.a. att söka efter den som skall gripas, anhållas, häktas eller hämtas till förhör. Som jag närmare har utvecklat i annat sammanhang (JO 1993/94 s. 71 f.) syftar bestämmelsen, såvitt avser anhållande och häktning, trots sin ordalydelse inte på en framtida åtgärd utan endast på verkställigheten av ett redan meddelat beslut att anhålla respektive häkta någon. En förutsättning för att ett beslut om personell husrannsakan skall vara rättsenligt i ett fall som det här aktuella är således att det föreligger ett beslut om t.ex. anhållande av den eftersökte.

DD har uppgett att han inte ansåg det vara rättsligt möjligt att anhålla en person vars identitet inte är fastställd. Det normala är självfallet att man känner till namnet på en person som anhålls i sin frånvaro. Om ett signalement på den eftersökte och övriga omständigheter är sådana att förväxlingsrisken vid ett eventuellt frihetsberövande framstår som praktiskt taget utesluten, kan det emellertid godtas att en misstänkt anhålls i sin frånvaro utan att hans namn är känt (se JO 1979/80 s. 33).

Enligt DD var ”esten” på sannolika skäl misstänkt för brottet. Vid tidpunkten för beslutet om husrannsakingen hade man vidare tillgång till ett detaljerat signalement på denne. Det hade bl.a. upplysts att ”esten” hade en missfärgning på ena kinden. Det som saknades var en uppgift om ”estens” fullständiga namn och

födelsestid. Det hade därför enligt min uppfattning inte kunnat riktas någon kritik mot DD, om han hade beslutat att anhålla ”esten” i dennes frånvaro.

För att en personell husrannsakan, som i detta fall, skall få företas hos någon annan än den eftersökte krävs som nämnts att det finns synnerlig anledning att anta att den sökte uppehåller sig där. Detta innebär att det skall föreligga en faktisk omständighet som påtagligt visar att man med fog kan förvänta sig att den eftersökte finns där husrannsakan företas (JO 1985/86 s. 125).

Bedömningen att ”esten” uppehöll sig på den aktuella adressen grundades på en uppgift som CC hade fått av en av honom känd och enligt hans uppfattning tillförlitlig person. Denna person återgav emellertid endast vad en honom närstående kvinna hade berättat. Det lämnades inte någon information om hur kvinnan hade erhållit denna uppgift, och man hade inte heller något underlag för att bedöma vilken tilltro som kunde fästas till uppgiften. Den omständigheten att ingenting annat var känt om kvinnan än att hon, enligt vad FF:s uppgiftslämnare hade upplyst, var narkotikamissbrukare och hade haft en relation med JJ, som var känd i kriminella kretsar, borde ha föranlett CC och BB att vidta lämpliga åtgärder för att kontrollera tipsets tillförlitlighet. Ingen av dem synes emellertid ha ställt några frågor i detta avseende. DD minns inte om han fick den nu nämnda informationen om kvinnan men har inte velat utesluta att BB nämnde detta vid föredragningen.

Enligt min uppfattning var tipset förenat med en sådan grad av osäkerhet att det inte utan stöd av ytterligare omständigheter kunde utgöra grund för en bedömning att det förelåg synnerlig anledning att anta att ”esten” skulle befinna sig i den angivna lägenheten. De iakttagelser av ”esten” som hade gjorts före och i samband med mordet är inte tillräckliga i detta hänseende.

Det kan sammanfattningsvis konstateras att DD vid myndighetsutövning har åsidosatt vad som gällde för uppgiften genom att besluta om personell husrannsakan hos annan än den eftersökte, trots att det inte förelåg något beslut om frihetsberövande av den eftersökte och inte heller sådana omständigheter som utgjorde synnerlig anledning att anta att den eftersökte uppehöll sig på platsen.

Jag har ingen anledning att betvivla riktigheten av vad DD har uppgett om sin uppfattning om innebörden av gällande rätt när han fattade beslutet. Det finns därför inte någon grund för att hävda att han uppsåtligen handlade felaktigt när han beslutade om husrannsakingen, trots att det inte fanns något beslut om frihetsberövande av ”esten”. Av utredningen framgår vidare att DD väcktes i bostaden av telefonsamtalet från BB och att han där inte hade tillgång till någon annan litteratur än en gammal lagbok. Med hänsyn härtill och till att bestämmelsen i 28 kap. 2 § RB är avfattad på sådant sätt att det är lätt att feltolka den på det sätt som DD gjorde, kan hans missuppfattning av bestämmelsens innebörd inte betraktas som resultatet av straffbar oaktsamhet.

Som har nämnts i det föregående utgjorde de föreliggande omständigheterna inte tillräcklig grund för en bedömning att det fanns synnerlig anledning att anta att

”esten” uppehöll sig i den bostadslägenhet som avsågs med beslutet om husrannsakan. Det har inte varit möjligt att i detalj klarlägga vad som förekom vid BB föredragning av ärendet för DD. De upplysningar som har lämnats av DD tyder emellertid närmast på att han inte fick klart för sig att polisen inte hade vidtagit några kontrollåtgärder i fråga om den uppgiftslämnande kvinnan. Enligt DD framhöll BB under föredragningen vid upprepade tillfällen att den person som hade kontaktat CC var en betrodd person. Det förefaller som om detta förhållande, i förening med att det var polismän på hög nivå som hade tagit emot samtalet respektive föredrog ärendet, fick till följd att DD inte närmare reflekterade över att kvinnans uppgifter kunde vara oriktiga. DD har – utöver kvinnans uppgifter – som skäl till att han lät sig övertygas om att det fanns förutsättningar för ett beslut om husrannsakan hänvisat till vad som hade upplysts om ”esten” tidigare under utredningen. Han har vidare uppgett att han, innan han fattade sitt beslut, frågade om det inte kunde anstå med husrannsakingen men att han fick till svar att detta inte var möjligt.

Dessa uppgifter om föredragningen av ärendet för DD ger vid handen att föredragningen mera präglades av en stark önskan från BB sida att få till stånd en husrannsakan så snart som möjligt än av en objektiv analys av den föreliggande situationen.

Det finns anledning att rikta viss kritik mot DD med anledning av att han uppenbarligen, i stället för att försöka bilda sig en självständig uppfattning om tipsets tillförlitlighet, godtog BB bedömning av situationen. Hans underlåtenhet i detta hänseende är emellertid enligt min mening inte av den arten att det kan medföra straffansvar.

Det inträffade ger mig vidare anledning att framhålla vikten av att polismän som tar emot ett tips av det här aktuella slaget vidtar de åtgärder som är möjliga för att kontrollera tipsets riktighet samt att den som föredrar ett ärende för en åklagare lägger sig vinn om att lämna så fullständiga och korrekta uppgifter som möjligt om de sakförhållanden som kan vara av betydelse för åklagarens ställningstagande. Som framgår av vad som har sagts i det föregående finns det anledning att rikta kritik mot CC respektive BB i dessa hänseenden.